Богдан ГАВРИШОК
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії та методики її навчання
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Ганна ДОЛОПІКУЛА
магістр, вчитель географії
Великокопанська ЗОШ І-ІІІ ступенів
Берегівського району Закарпатської області

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ

Сучасна географічна освіта вимагає від майбутнього вчителя не лише знання теоретичних закономірностей розвитку геосфери, а й високого рівня практичної підготовки, здатності до організації польових досліджень та краєзнавчої роботи. Навчальні екскурсії виступають ключовою формою наочно-практичного навчання, що забезпечує міст між фундаментальною географією та шкільною методикою.

Навчальна екскурсія в системі вищої географічної освіти виступає як цікава та неординарна форма організації освітнього процесу, що трансформує традиційне аудиторне навчання у динамічний простір безпосереднього спостереження. Реалізація краєзнавчого принципу, заснованого на послідовному переході від відомого до невідомого та від близького до далекого, дозволяє органічно пов’язати теоретичні постулати географічних дисциплін з практичним досвідом польових досліджень. Під час екскурсійної діяльності відбувається збалансоване поєднання чуттєвого та логічного мислення: через відчуття та сприйняття цілісного образу географічних об’єктів здобувачі освіти переходять до глибокого аналізу, синтезу та порівняння просторово-часових процесів.

Педагогічна ефективність такого підходу є значно ширшою за початково визначені змістові цілі, оскільки забезпечує формування міжпредметних зав’язків з історією, біологією та архітектурою, розвиваючи просторове мислення майбутніх фахівців. Залежно від мети, польові заходи можна класифікувати на навчальні, науково-пошукові та культурно-просвітницькі, де керування увагою аудиторії реалізується через науково обґрунтовані прийоми показу й розповіді.

У процесі підготовки майбутніх фахівців на базі закладу вищої освіти навчально-краєзнавчі екскурсії сприяють формуванню цілісної системи фахових компетентностей. Так, у польових умовах

відбувається поглиблення знань про геолого-геоморфлогічну будову, гідрологічну мережу, особливості клімату та ґрунтово-рослинний покрив конкретного регіону безпосередньо в польових умовах.

У процесі навчальних екскурсій відбувається опанування методів спостереження, закладання географічних профілів, опису відслонень, каньйонних ділянок долини річки, визначення гірських порід та мінералів. Також здобувачі освіти усвідомлюють принципи раціонального природокористування, здійснюють оцінку антропогенного навантаження на природні ландшафти та вивчають функціонування об'єктів природно-заповідного фонду.

У такий спосіб відбувається підготовка майбутнього педагога до моделювання, організації та проведення позакласних і позашкільних екскурсійних заходів для учнів загальноосвітніх шкіл. Окрім того, навчальні екскурсії є невід'ємною частиною модельних програм з географії. Останнє детально проаналізовано у дослідженні О. Варакути та Б. Гавришка [1]. Поряд із польовими практиками, навчальні екскурсії дозволяють сформувати у майбутнього фахівця чітке уявлення про регіон проживання чи навчання і використати ці знання при навчанні школярів, особливо у курсах географії шостого та восьмого класів. Проблемі краєзнавчої компетентності вчителя присвячено окреме дослідження Г. Пустовіт [2].

Тернопільська область володіє унікальною ландшафтною базою для проведення географічних екскурсій. Особливе місце у підготовці майбутніх учителів посідають об'єкти з високим науковим та естетичним потенціалом. Серед таких Національний природний парк (НПП) «Дністровський каньйон». Маршрути каньйонною долиною Дністра є майданчиком для вивчення глибокого ерозійного врізу річкової сітки, відслонень силурійських і девонських відкладів, травертинових скель та водоспадів (зокрема Джуринського). Так, екскурсія може вдало доповнювати вивчення курсу «Фізична географія України», «Геологія», «Гідрлогія», тощо. Під час екскурсії студенти-майбутні вчителі мають можливість моделювати методику проведення учнівської екскурсії, наприклад: «Ерозійна діяльність текучих вод та її наслідки».

Екскурсії Товтровим кряжем розкривають студентам генезис унікального неогенового бар'єрного рифу, утвореного давнім міоценовим морем. На навчальних зупинках (гора Богит, Франкові скелі) студенти вивчають карстові форми рельєфу (лійки, печери, печероподібні ніші), особливості реліктових та ендемічних рослинних угруповань, а також специфіку суворого заповідного режиму. Тут відпрацьовуються методики екологічного виховання та оцінки

збереженості біорізноманіття. Екологічні та геологічні особливості Тернопільської області слугують репрезентативним базисом для вивчення причинно-наслідкових зав'язків між рельєфом та історичним освоєнням територій. Палеогеографічний аналіз Волино-Подільської плити свідчить про радикальні кліматичні трансформації у минулі геологічні епохи.

Цікавим об'єктом для відвідування є Кременецькі гори з висотами до 400 метрів, які вкриті лісами та мають унікальне біорізноманіття. На цій території функціонує однойменний національний природний парк. Горбогірний рельєф регіону надає широкі можливості для дослідження останцевих форм рельєфу, яружно-балочних систем, а також зсувних процесів. Студенти вчаться будувати геоморфологічні профілі схилів, аналізувати ступінь антропогенної трансформації ландшафтів та оцінювати рекреаційно-туристський потенціал території.

Організація навчально-географічного екскурсій вимагає чіткої структуризації маршрутів та оцінки дидактичної місткості пам'яток. Навчальні екскурсії визначними об'єктами Тернопільської області забезпечують верифікацію теоретичних положень географічної науки шляхом наочної демонстрації взаємодії суспільства та природи. Просторова організація середньовічних міст, оборонна топографія замків та адаптаційні екологічні стратегії давнього населення, зафіксовані у ландшафтах краю, формують у майбутніх дослідників системне бачення еволюції антропогенних комплексів.

Впровадження навчальних екскурсій територією Тернопільської області у систему підготовки майбутніх учителів географії забезпечує поєднання фундаментальних наукових знань із практичними навичками польових досліджень. Комплексне використання краєзнавчого потенціалу Тернопільської області підвищує методичну готовність майбутнього педагога до організації географічної освіти в школі.

Список використаних джерел:

1. Варакута О., Гавришок Б. Реалізація краєзнавчого принципу вивчення географії засобами навчальних екскурсій. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка*. Сер. Географія. Тернопіль: Тайп, 2023. Вип. 1. (54). С. 200-209. DOI:https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.1.21

2. Пустовіт Г. П., Зиль І. Краєзнавча компетентність учителів географії в інноваційному розвитку. *Інноватика у вихованні*, 208 № 9, 2019. С. 72-82.